

A KRÓNIKÁK SZEMLÉLETI ÍVE

FARAGÓ KORNÉLIA

A *Krónikák* címmel kötetbe került kis írások az 1922-től 1933-ig terjedő időszak termékei. Talán azért vonzzák a tekintetet, mert jelenünk kontextusába jellegzetes kordiagnosztikai vonásaik ellenére is aktuális elemekben tudnak belépni, mozgásba hozzák a viszonyító gondolkodást. Noha az a korszemléleti tér, amelyet a kötet behatárol, tökéletesen beleillik abba a képbe, amelyet az egyéni válság gondolkodásról, annak mozgásirányairól, magatartásbeli következményeiről a kríziselméleti megközelítések kialakítanak. Az első írásk az egyetemes „léttörés-élmény” mélypontját az utópikus energiák kimerülésében jelölik ki: „Az utópia nem lehet felelet, csupán megnyugtatás, redő-elsimítás, lelki cirógatás. Sajnos, nekünk még ebben sincs részünk.” Ebből a mélyponti perspektívából érinti az első világháborús pszichózis közelségétől meghatározott korélményt, későbbi megítélések szerint a legnagyobb kiábrándulást, amely valaha megesett az emberiséggel. Bizonytalanság, reménytelenység, kiábrándultság, káosz a világhangulat kulcsszavai, az apokaliptikus tudatmozgások erősödnek fel.

Az a táv, amelyet az írások szemléleti íve befog, a jelenen túl nincs semmi képzetétől a tudatos, energikus jövőalakítás belső kényszeréig terjed. Az első írás címe, a *Mi lesz holnap?*, és egyáltalán a kérdésvilág, amelyet a kötet a lényegi dilemmák, a világtájékoztató kísérletek mentén felépít, a kor nietzschei „kérdésszerűségét” hozza be látószögünkbe (A kérdésszerűség az a mozzanat, amely az időbeli szinkronicitást, a történeti kereteket feledtetve időszersűti Szenteleky mondatait). Az irányvesztés gondolatkörében a jövőbe tekintés út a relativitásba: „... csupán a bizonytalanság bizonyossága él bennünk. . .”, „... nincs reményünk, nincs óhajunk, nincs akarásunk, mert nincs holnapunk. . .” Hogy ez a gondolkodás a nihilizmus léttalaján a maga célhiányosságában képes a későbbi írásokban tapasztalt módosulásra, abból következik, hogy a „nihilizmus végső magatartása határhelyzet, és már utal arra, ami túl van rajta” (Hamvas Béla). Szellemiségek szembenállását rejti, szemléleti kettősséget ígér. A krízisirodalom a válságból való kibontakozást a válságjelenség integráns részeként értelmezi. A válságtudatban jelen van a készenlét a cselekvésre. Míg korábban Szenteleky kétségbe vonta az utópikus gondolat életheletőségét, a centripetális és centrifugális erőkről kifejtett elképzelésével, valamint az örök ismétlődésbe vetett hitével tulajdonképpen utópiát fogalmaz meg, a centripetális erő utópiáját hirdeti. Felülkerekedésük elősegítésében fontos szerepet szán a kisebbségi közösségnek, amely közvetíthet ezen utópia életre keltésében azzal, hogy az általános emberi felé tör, hogy horizontja széles, több népet átfogó, azaz, alapvető érdeke, hogy ne csak partikuláris célokot kövessen. Azt ismeri fel tehát, hogy a kisebbségének szellemileg megfogalmazott érdekénél fogva a fennálló létezési keret kitágítására kell törekednie, kö-

vetkezéséppen a közösségi elvet, a centripetális irányultságot kell támogatnia. Valahol az elmondottakból bomlik ki az a továbbmutató gondolat, amely Szentelekyt az alapértékek tekintetében értetlen érzékenységgel és a szellemiség nélküli életforma iránti ellenszenvével párosulva aktivitásában való kibontakozásra ösztönzi. A tevékeny szemlélet tehát a kisebbségi kultúra gondolatkörében, a regionális vonzódásokban leli meg az egzisztenciális formát, a kollektív idealitásban, a kollektivista etikában gyökerezőt, egyes írásaiban határozottan az individuális ellenében. Az a momentum nyer hát jelentőséget gondolkodásában, amelyben az „alanyi megrendülés”, a közösségi kibontakozás ösztönét táplálja. Azonban ha Szenteleky meg is ragadta azt a pozitív pontot, amelyből kiindulva a kibontakozásszerű hangok erősödnek fel, sohasem iktatta ki, mert nem iktathatta ki a válságvonatkozásokat. A *Krónikák* kapcsán tehát teljes szemléleti átváltozásról nem beszélhetünk, gondolkodása kettősségbe hajlik: egyik oldalon továbbra is a „bizonytalan és csüggedős élet” átérzése és lesújtó véleményezése, a másikon azonban a tenni akarás, a szerepvállalás, sőt az imperatív magatartás jellemzi. Más szemszögből közelítve ez az az ambivalencia, amelyet Utasi Csaba a „tagadva afirmál” gesztusában ismert fel.

ARANY, MADÁCH – SZENTELEKY ÉS A HAGYOMÁNY

GEROLD LÁSZLÓ

*„A régiek közül Petőfi, Arany és Madách voltak a kedvencei ...”
(Bisztray Gyula)*

Arról szeretnék szólni, amiről – ismereteim szerint – eddig Szenteleky Kornéllal kapcsolatban nem írtak: hagyományképéről. Mielőtt azonban bárki is megdicsérne, mert felfedeztem a vajdasági – ahogy a húszas-harmincas években írni és mondani kellett: vojvodinai – magyar irodalom szervezőjének, kisebbségi Kazinczyknak életében s a róla szóló irodalomban egy fehér foltot, sietek kijelenteni: szinte természetes, hogy erről a kérdésről nem esik szó a Szenteleky-irodalomban. Természetes, mert az életmű, a művek és kivált a szervező-szerkesztői munka viszonylatában valóban jelentéktelen, mit írt Szenteleky a magyar író ősokról, régmúlt korok műveiről. A teljesebb Szenteleky-képhez azonban hozzátartozik, s így talán mégsem egészen mellékes legalább felemlíteni, kikre figyelt, hivatkozott. Lássék, hogy annak, aki anynyira a jelenben és a jövőt formáló feladatoknak élt, mint Szenteleky, mit jelent irodalmi hagyományunk.

Néhány cikk- és levélbéli utalás mellett részletesebben, külön dolgozatban Szenteleky *Arany János*ról és *Madách Imréről* írt. (A mottóként kiemelt Bisztray